

Obrazovanje i muslimani Šri Lanke*

Dr. M.M. Dheen Muhammed

Historija muslimana Šri Lanke seže do prvog stoljeća islama. Premda nema specifičnih, autentičnih podataka o njihovim obrazovnim pokazateljima, ipak ima dovoljno podataka koji sugeriraju da su bili vrlo utjecajni i važni sudionici u političkim i ekonomskim pitanjima u Šri Lanki sve do dolaska Portugalaca početkom 16. stoljeća, tačnije 1505. godine. Pred sami dolazak Portugalaca vlada Šri Lanke imala je jedanaest članova, njih sedam bili su muslimani. S dolaskom Portugalaca situacija se za muslimane znatno promijenila.

Portugalski i holandski kolonijalni period od 1505. do 1769. godine

Historija muslimana Šri Lanke može biti podijeljena u četiri perioda. U periodu portugalske i holandske kolonije od 1505. do 1796. godine Šrilančani su prvi puta, u svojoj povijesti, bili izloženi zapadnom obrazovanju. Iz tog perioda nema autentičnih podataka o obrazovanju muslimana. Muslimani su se uspješno suprotstavili pokrštavanju koje su započeli Portugalci, a sa istim žarom nastavili Holanđani. Muslimani su

protjerani iz svojih jakih uporišta i trgovačkih centara, živi su spaljivani, a njihova imovina je konfiskovana.

Prva polovina britanske kolonijalne uprave od 1796. do 1880. godine

Drugi period je prva polovina britanske kolonijalne uprave od 1796. do 1880. godine. Sir Alexandar Johnson u svome pismu britanskom državnom sekretaru 1827. godine piše: "Muslimani Šri Lanke, koji su potomci Arapa, često dolaze kod mene sa knjigama koje sadrže imena Platona, Aristotela, Ptolomeja i drugih." Uspokros tome čini se da su oni bili krajnje nazadni u obrazovanju u poređenju sa drugim zajednicama. Budući da je najveći broj škola imao misionarski cilj - pokrštavanje, muslimani nisu pohađali škole kako bi sačuvali svoju vjeru. Britanski upravitelj, general Cejlona, tokom tog perioda u svome izvještaju zapisao je: "Postoji mnogo problema koji se pojavljuju među muslimanima usljed njihove neobrazovanosti. Mi možemo prevladati te probleme osiguravajući im obrazovanje." To pokazuje kakvo je bilo obrazovno stanje među muslimanima tokom

* Ovo je sažetak rada koji je prezentiran na međunarodnoj konferenciji o temi "Obrazovanje i muslimanske manjine: Sadašnja situacija i buduće perspektive", koju je organizirao Međunarodni islamski univerzitet u Islamabadu od 16. do 19. aprila 2001. godine. Autor rada je Dr. M.M. Dheen Muhammed, profesor na Međunarodnom islamskom univerzitetu u Islamabadu. Dr. M.M. Dheen Muhammed porijeklom je iz Šri Lanke.

tog perioda. Englezi su bili manje neprijateljski usmjereni prema islamu i muslimanima u Šri Lanki u poređenju s njihovim prethodnicima, a muslimani su bili u poziciji da vrate nešto od svog izgubljenog vlasništva i poslova.

Period od 1880. do 1970. godine

Britanci su nastavili vladati do 1948. godine. Sa 1880. godinom počeo je moderni obrazovni period muslimana u Šri Lanki. Oni su bili motivirani i ohrabreni pobunom budista i hindusa protiv pokrštavanja i Britanaca. Dolazak u Šri Lanku Orabi-paše, kojeg su Englezi prognali iz Egipta, te njegovo udruživanje s lokalnim muslimanskim vođom Siddhi Lebbaiom, podržali su imućni ljudi kao što je Wapichchi Marikaar, koji je radio na promociji obrazovanja među muslimanima i uspostavljanju obrazovnih institucija, potaklo je značajne pomake u obrazovnim projektima. Najznačajniji projekt te saradnje bilo je osnivanje koledža *Zahira* u Kolombu, koji je osnovan ranih 1880-tih. Bio je to najznačajniji centar za obrazovanje muslimana sve do kasnih 1960-tih godina.

Dolazak alima Maapollaia Lebbaia iz južne Indije predstavlja nezapamćeni doprinos u ponovnom oživljavanju vjerske pobožnosti među muslimanima te uspostavljanje religijskih centara u Šri Lanki. On je 1884. godine utemeljio prvi arapski koledž *El-Bari* u Šri Lanki kako bi promovirao arapsko i islamsko obrazovanje. Nakon toga osnovano je nekoliko sličnih koledža u različitim dijelovima Šri Lanke. Značajan je njegov doprinos u izgradnji zavija, tekija i džamija u različitim dijelovima zemlje. Sa tim poticajima obrazovanje među muslimanima u Šri Lanki znatno je uznapredovalo. Primjetna su dva toka: opće (građansko) obrazovanje i vjersko obrazovanje. Ipak, muslimani nisu dobro napredovali u općem obrazovanju te su sve više zaostajali za drugim zajednicama. Britanci su početka dvadesetog stoljeća inaugurirali državno vijeće i željeli su uključiti i muslimane u rad toga vijeća. Međutim nisu mogli naći osobu koja je dovoljno osposobljena da komunicira na engleskom jeziku. To je muslimane koštalo njihovog mjesta u državnom vijeću. Ta je situacija bila iskorištena od strane tamilskih vođa, prete-

žno hindusa, da ustvrde kako su muslimani Tamilci i da oni ne traže odvojeno predstavljanje u vlasti. Muslimani su tu tvrdnju morali osporavati, a Tamilci su na njoj ustrajavali.

Engleski jezik je od strane muslimana tretiran na isti način na koji su ga u tom periodu tretirali muslimani na Indijskom potkontinentu. Britanci, ipak, nisu muslimane spriječili da osnuju svoje vlastite škole. Naprotiv, oni su im pokušali pomoći da poboljšaju obrazovni sistem.

Da nije bilo Orabi-paše, Siddhia Lebbaia i Mappillaia Lebbaia, muslimani Šri Lanke bi još jedno stoljeće ostali nazadni u obrazovnom smislu. Muslimani su u tom periodu napravili manji napredak uglavnom na polju prava i vrlo mali pomak u građanskoj službi. Ipak, napravili su izuzetno dobar pomak u vjerskom obrazovanju. U veoma kratkom periodu, ne dužem od trideset do četrdeset godina, naponi Mapillai Lebbaia dali su plodove i muslimani Šri Lanke su imali svoje vlastite visoko osposobljene alime koji su mogli, u prozi i stihu, pisati knjige o klasičnim islamskim naukama. Među najznačajnija imena ubrajaju se: Mevlana Habib Muhammed (umro 1933.) koji je napisao djela *Mugnimu-s-sibjani fi tedžvidi-l-Kur'ani* i *Risale tun fi mustalehi-l-hadis*; Jasin Mevlana (umro 1966.) napisao je monumentalni komentar na Sahihu-l-Buhari sa naslovom *Akdu-d-Dirari fi šerh sahihi-l-Buhari*. On je također napisao komentar na sufijsku raspravu, Abdu-l-Kerima el-Džilija, *El-Insan el-Kamil*. Izdvajaju se alimi sa njihovih koledža i tog intelektualnog kruga: Eš-Šejh Muhammed Edžved i Šejh Abdu-s-Samed.

U tom periodu vodeću ulogu u vjerskom obrazovanju muslimana i čuvanju islamskog identiteta u Šri Lanki imale su sufijske zavije i tekije šazilijskog i kaderijskoga reda. Tekije i zavije funkcionirale su kao kulturni centri, medrese, škole Kur'ana i mjesta za obavljanje zikra. Egipatski pisac Zakariya Hašim Zakariya u svojoj knjizi *El-mustešrikune ve-l-islam*, koja je štampana 1965. godine, analizirao je ulogu tih centara u obrazovanju muslimana u Šri Lanki.

Negdje pred kraj ovog perioda, koji je nastupio nakon stjecanja nezavisnosti Šri Lanke 1948. godine, dogodili su se neki važni pomaci u obrazovanju muslimana:

- uspostavljanje državnih muslimanskih škola (svaka škola koja je imala 51% učenika muslimana proglašena je muslimanskom školom);
- uvođenje obaveznog predmeta proučavanja islama za učenike muslimane u školama;
- uvođenje predmeta arapskog jezika u škole (ta je praksa promijenjena 1980-tih što je izazvalo nezadovoljstvo muslimana);
- angažiranje učitelja muslimana u muslimanske škole;
- utemeljenje muslimanskog državnog učiteljskog koledža za obrazovanje muškaraca i žena;
- osnivanje odsjeka za arapsku i islamsku civilizaciju na Univerzitetu Šri Lanke;
- priznavanje arapskih koledža i postavljanje njihovih svršenika kao učitelja na arapskim i islamskim naukama u državnim školama.

Ipak, pomaci u visokom obrazovanju bili su izuzetno skromni. Prvi muslimani koji su završili studij i postali učitelji su naše starije kolege (studij su završili krajem šezdesetih godina 20. stoljeća).

Period od 1970. godine do danas

Sa 1970. godinom nastupio je novi period za muslimane u Šri Lanki. Dr. Bediuddin Mahmud bio je ministar obrazovanja od 1970. do 1977. godine. Prije tog perioda muslimanima je studij na univerzitetima bio nevjerojatno ograničen. Procenat studenata muslimana u najboljem slučaju nije prelazio više od 1%. Dr. Bediuddin učinio je najbolje što je mogao. Nastojao je da studentima muslimanima poboljša uvjete na visokoškolskom obrazovanju. Kao rezultat toga procenat muslimana koji su studirali na univerzitetima 1983. godine dostigao je 4%, nakon što je bio manji od 1%. Danas među muslimanima ima inženjera, ljekara i svršenika drugih fakulteta u različitim strukama. No broj još nije zadovoljavajući.

Tokom ovog perioda utemeljen je odjel za muslimane u ministarstvu obrazovanja u Šri Lanki. Nekoliko muslimana koji su završili visoke studije dobili su mogućnost da se zaposle u državnu službu i u ministarstvo vanjskih po-

slova. Tokom ovog perioda osnovane su mnoge državne škole i veći broj učitelja muslimana počeo je raditi u muslimanskim školama, koje su locirane u većinskim muslimanskim područjima, gdje su nastavno osoblje i direktori škola muslimani.

Prema izvještajima ministarstva obrazovanja na kraju 2000. godine u Šri Lanki ima:

- učitelja muslimana	1.300;
- učenika muslimana	316.133;
- vjeroučitelja	486.

Malo ću kasnije doći do problema u ovom polju. Kada promatramo pohađanje univerziteta od 1975. do 1996. godine, htio bih naglasiti da je najbolji procenat studenata muslimana bio je na Filozofskom fakultetu. Taj procent dostigao je iznenađujućih 9,1 % 1996. godine, dok je njihov procenat na drugim fakultetima bio znatno niži.

Vjersko obrazovanje u Šri Lanki

Prema izvještajima, Muslimanskog ministarstva kulture u Šri Lanki danas postoje sljedeće ustanove:

Institucije:	broj:	broj učitelja:
1. Škole Kur'ana	1194	2120
2. Arapski koledži	107	966
3. Isl. predškolske ustanove	216	432
4. Škole hifza	49	98
5. Vikend škole	269	810
6. Zavije i tekije	16	48
7. Arapski koledži za žene	16	

Treba naglasiti da je 1970. bilo oko 25 arapskih koledža, a danas ih ima više od 125. Većina svršenika tih koledža istovremeno stekne diplome i na univerzitetima koji im daju nadu da će dobiti zaposlenje. U svakom slučaju, napredak muslimana na polju obrazovanja, posebno visokog, nije dostigao stepen koji im omogućava utjecaj u državnim poslovima u Šri Lanki.

Usprkos porastu opće stope pismenosti u Šri Lanki od 26 % koliko je iznosila 1900. godine do 52% 1950. i konačno 92% 2000., tužna je činjenica da su muslimani najnepismeniji dio

stanovništva. Jedan od glavnih razloga tome jeste siromaštvo. To je pokazao "Prvi izvještaj Nacionalne komisije za obrazovanje", štampan 1992. godine. O tome je posebno pisao M. Džemil, glasoviti muslimanski intelektualac u Šri Lanki. Pokušat ću navesti neke probleme koji se tiču općeg obrazovanja muslimana u Šri Lanki i predložiti neka rješenja koja se odnose samo na milje Šri Lanke.

Među muslimanima nema dovoljno kompetentnih učitelja koji mogu predavati na univerzitetu, posebno iz oblasti suvremenih znanstvenih tokova. Situacija je gora u nerazvijenim područjima. Slijedeći to mnoge škole moraju biti ovisne od učitelja iz drugih zajednica. To vodi do toga da studenti traže privatne časove za podučavanje što je znatno skuplje. Oni koji ne mogu sebi priuštiti da plate moraju se zadovoljiti s onim što su naučili u školama i pripremiti se za univerzitetski nacionalni ispit.

Ne postoje redovni sastanci i kontinuirana obuka učitelja koji poučavaju islam i arapski jezik. Posljednji takvi sastanci ili seminari bili su 1980-tih, prije dva desetljeća.

Ne postoji dosljedna kadrovska politika koja se odnosi na vjeroučitelje i profesore arapskoga jezika. Presudan je politički utjecaj u upravljanju muslimanskim školama. Iz toga proizlazi da su odluke o premještanju i unapređenju učitelja pod utjecajem političkoga establišmenta.

Nespремnost među nastavnicima da se presele izvan svojih rodniх села, daljih od muslimanskih škola, gdje su obrazovni standardni na nižem stupnju, ozbiljno usložnjava situaciju. Iako muslimani imaju svoje samostalne škole, naglasak je na obrazovanju koje se temelji na nastavnom planu i programu odobrenom od strane vlade, koji su zajednički svim učenicima u Šri Lanki, izuzev za predmete iz oblasti religije. Osim tog jedinstvenog sistema obrazovanja nema drugih sistematičnih, posebnih aktivnosti usmjerenih na promociju islamske kulture i prakticiranja religije.

S obzirom na takmičarsku prirodu školskog obrazovanja, koje se fokusira potpuno na svjetovnim predmetima, vrijeme i naponi koji se daju temeljnom islamskom obrazovanju postaju sve manji. To bi moglo biti poboljšano na dva različita načina. Prvo, muslimanske škole trebaju biti

osposobljene s nekim temeljnim vještinama da daju islamske lekcije i praksu kao važne životne aktivnosti u okviru nastavnog plana i programa. To bi podrazumijevalo uspostavljanje islamskog kulturnog odjela u svakoj školi. Drugo, islamski kulturni i vjerski centri trebaju biti organizirani u svakome selu tako da učenici mogu biti u prilici učiti o islamu i kulturnim praksama na fleksibilan i prikladan način.

Uključivanje arapskog jezika kao predmeta za nacionalne ispite dugo je smatrano potrebom koja je tek nedavno realizirana. To je bilo prekinuto 1980-tih uglavnom na nezadovoljstvo muslimana. Regionalni obrazovni administrativni sistem u Šri Lanki, posebno u područjima gdje su koncentrirani muslimani, pokazuje se kao nedovoljno organiziran. Područja su više podijeljena po političkoj osnovi i individualnom utjecaju u vladi određenih političkih lidera negoli na racionalnom utemeljenju. Zato se granice tih administrativnih zona s vremena na vrijeme mijenjaju. To sprečava efikasno upravljanje školama, dodijeljenim resursima te otežava razvoj učiteljskog kadra.

Muslimani u Šri Lanki uglavnom govore tamilski jezik. U područjima gdje ima muslimana, ali ne u dovoljnom broju da čine većinu, posebno u sinhalskim govornim područjima, muslimanska djeca moraju pohađati sinhaleske škole. Sredstva koja je vlada odobrila nisu dovoljna da se u muslimanskim školama osigura kadar u tim područjima. Dalje, nedostatak praćenja toga procesa od strane vlade ohrabruje trend da muslimanska djeca pohađaju škole na sinhaleskom jeziku. Kao rezultat toga javljaju se dva problema. Prvo, muslimanske škole su zapuštene i postepeno se pretvaraju u sinhaleske škole. Drugi i puno ozbiljniji problem jeste da su mlađe generacije muslimana u tim područjima sklonije usvajanju sinhaleskog jezika, kao njihovog jezika komuniciranja, što stvara konfliktne situacije s njihovim starijim koji još uvijek govore tamilski jezik. Primjetan je narastajući jaz u komunikaciji između te dvije generacije i ostatka muslimanske zajednice. Problem je izraženiji kada se zna da teče postepena asimilacija u sinhalesku zajednicu.

Obrazovni problemi raseljenih muslimana u Šri Lanki

Oslobodilački pokret tamilskih tigrova je u oktobru 1990. vatrenim oružjem protjerao muslimane iz sjeverne provincije Šri Lanke. Bio je to akt etničkog čišćenja muslimanske zajednice. Tim činom oko 100.000 muslimana postali su beskućnici i raseljenici. Okupirali su njihove škole i džamije kako bi ih koristili u borbi protiv vladinih operacija. Džamije su kasnije oskrnavljene i uništene s ciljem da se izbriše svaki trag tradicionalnog muslimanskog stanovanja i življenja u tim područjima. Raseljeni muslimani bili su smješteni u izbjegličkim kampovima koji su podignuti u različitim dijelovima zemlje. Djeca su izgubila priliku za odgovarajuće obrazovanje, a mnogi od njih sada se obrazuju u privremeno improviziranim školama gdje su obrazovni standardi mnogo manji od traženih.

Važno je spomenuti da su muslimani u Šri Lanki manjina. Zato bi trebali biti povezani sa muslimanima izvana i sa svijetom izvana. Nerealno je kazati da takav kontakt treba biti uspostavljen samo kroz uzajamne odnose ljudi. Djelotvoran pomak koji bi proizišao iz kontakata pomogao bi im da se upoznaju s naprecima u informativno-komunikacijskoj tehnologiji. Na taj bi se način bolje upoznali sa svijetom. To bi također poboljšalo njihov ekonomski status s obzirom na mogućnosti zaposlenja koje nudi informativno-komunikacijski sistem.

Dalje, bilo bi važno da postoji muslimansko tijelo koje bi osiguralo ujednačene standarde u islamskom obrazovanju u Šri Lanki. To bi vodilo lakšem usvajanju zajedničkog nastavnog plana i programa i uvođenju standarda poučavanja te promjeni vještine poučavanja u arapskim koledžima.

Obrazovne perspektive muslimana u Šri Lanki

Sad ću istaći neke specifične probleme koji se tiču obrazovanja muslimana u Šri Lanki i predložiti neka rješenja koja bi mogla biti relevantna za muslimansku zajednicu u cjelini. Ne postoji ograničenje od strane vlade na uspostavljanju muslimanskih škola ili primanju fondova za njihov razvoj. Većina muslimanskih škola su prosječne i raspolažu s manjim finansijskim

sredstvima. Osnovni razlog je u tome što su one u nerazvijenim područjima što im bitno smanjuje šanse u kvalitetnom takmičenju sa učenicima drugih zajednica. Smatram da bi vlade i institucije iz muslimanskoga svijeta, zajedno sa dobrotvornim organizacijama, mogle pomoći muslimanima Šri Lanke da poboljšaju svoje škole, osiguravanjem sredstava ili opreme.

Mogućnosti za visoko obrazovanje muslimana u Šri Lanki nisu u suglasju s njihovim procentom, posebno u poljima koja im osiguravaju društveni status i omogućuju utjecaj u političkom i ekonomskom životu zemlje. Univerziteti u muslimanskome svijetu mogu osigurati stipendije studentima iz Šri Lanke u profesionalnim poljima, a Međunarodni islamski univerzitet u Islamabadu, naprimjer, može im pomoći da se obrazuju u ekonomskim naukama, znanostima rukovođenja i informacionim tehnologijama. Jedan doktor nauka iz oblasti informacionih tehnologija ili menadžmenta korisniji je društvu, u kontekstu Šri Lanke, nego stotine doktora nauka iz oblasti islamskih nauka. Premda IDB i druge organizacije osiguravaju stipendije za nekoliko studenata da nastave svoje obrazovanje iz oblasti fizike i istraživačkih nauka još uvijek se traži pristup tim poljima na muslimanskim univerzitetima. Treba sa zahvalnošću spomenuti ulogu Pakistana koja u ovom segmentu postoji od 1977. godine.

Što se tiče vjerskog obrazovanja, problemi s kojima se muslimani suočavaju u tom pogledu proističu često od njih samih. Kvalitet vjerskog obrazovanja je rezultatski loš, iako je broj institucija u porastu. Tome treba dodati i broj svršnika na arapskim univerzitetima. Čini se da je temeljni razlog za loše rezultate u obrazovanju međusobno natjecanje islamskih pokreta, česti sukobi i sklonost ka insistiranju na vjerskim razlikama. Često vjerske grupe propagiraju svoju verziju islama uspostavljanjem koledža koji su usmjereni samo na ta pitanja. Veoma je tužna činjenica da te institucije, koje dijele muslimansko društvo i guše njegovu energiju i potencijale, primaju enormnu finansijsku pomoć iz muslimanskoga svijeta. Kako bi se prevladala ova teška situacija muslimana Šri Lanke moglo bi biti učinjeno sljedeće:

- uspostaviti zajedničko vođstvo koje može odrediti ispravnu politiku;
- zadržati dvadeset pet arapskih koledža da služe svrsi arapskih i islamskih nauka u zemlji i da olakšaju njihovu funkciju te da održavaju njihov kvalitet osiguravajući visoko kvalificiran kadar i sredstva, a ostale koledže preusmjeriti na škole Kur'ana i kulturne centre.

Prije sedamdesetih godina 20. stoljeća svršenicima arapskih koledža imali su problem zatvorenosti. Kako bi se to prevladalo osnovan je *Nizamija institut* za islamske nauke s namjerom da se školuju islamski znanstvenici koji mogu predavati moderne predmete i probleme s kojima se muslimani suočavaju. U tome se do određene mjere uspjelo, premda je to bilo nauštrb proučavanja klasičnih islamskih nauka. Institut *Nizamija* izgubio je, izgleda, svoju vitalnost budući da većina svršenika arapskih koledža istovremeno dobije univerzitetske diplome. Možda

bi sada bilo uputno preusmjeriti ulogu *Nizamije* kao pridružene članice Međunarodnog islamskog univerziteta u Islamaabadu (IIU) ili centra za postdiplomski studij islamskih nauka koji bi osiguravao visoko kvalificirani kadar u Šri Lanki.

Vlada Šri Lanke osnovala je deseti Nacionalni univerzitet Šri Lanke, to jeste Jugo-istočni univerzitet Šri Lanke u većinskom muslimanskom području. Svojom lokacijom namijenjen je da bude univerzitet za muslimane. S obzirom na političke prevrate koji su uslijedili u zemlji uspostava tog univerziteta, razvoj i progres teku izuzetno sporo. Ako bi univerziteti iz muslimanskoga svijeta pomogli taj univerzitet, na različite moguće načine, mogli bi se, uz Allahovu pomoć, nadati svjetlijoj budućnosti muslimana Šri Lanke na polju visokog obrazovanja.

S engleskog: Nedžad Grabus

m